

هفتمین همایش ملی بنیاد علمی قانون یار

همایش پژوهش های علمی علوم اسلامی و انسانی در عصر نوین

بنیاد علمی قانون یار - آموزش و پرورش استان کرمانشاه - واحد پژوهش سپاه پاسداران (با همکاری و حمایت معنوی دانشگاه رازی، دانشگاه آزاد، دانشگاه فرهنگیان، دانشگاه پیام نور کرمانشاه، دانشگاه علمی و کاربردی، جهاد دانشگاهی واحد کرمانشاه، دانشگاه صنعتی کرمانشاه، بنیاد شهید و سازمان ارشاد و ...
سر دبیر علمی و مسئول برگزاری همایش: دکتر بهنام اسدی (نماینه مقالات در پایگاه های ملی و بین المللی)
تاریخ برگزاری همایش: ۸ اسفندماه ۱۴۰۳ شماره مقاله: ۲۱۸/۹۱۱ رده بندی کنگره: ب ۵۱۶/۶۴۰

بررسی و تشریح ویژگی ها و خصایص فقه پویا

از دیدگاه آیت الله خامنه ای مدظله العالی

حمید هدایتی

چکیده

فقه پویا نشان از رویکردی دارد که به مقتضیات و شرایط جدید زمانی و مکانی توجه و از پایگاه معرفت و دانش های جدید به موضوعات جدید می نگرد. فقه پویا برخلاف فقه سنتی ایستا نیست و در برابر وضعیت های جدید انعطاف پذیر است. انعطاف پذیری فقه پویا به علت عبور از ظاهرگرایی و قشری گری و توجه به روح و گوهر پیام وحیانی و بازسازی آن پیام در شرایط جدید است. فقه به عنوان دانش عملی و دانشی که به استخوان بندی و ستون فقرات زندگی اجتماعی توجه دارد و تبیین نظام زندگی اجتماعی و سیاسی اسلام بر عهده دانش فقه است در این میانه نقش مهمی را دارد و به نوعی پیش قراول و میدان دار نظام سازی است اما به این معنا نیست که بقیه علوم دخل و نقشی در این موضوع ندارند. در نگاه مقام معظم رهبری فقه نظام ساز در ادامه تحولی است که امام خمینی آغاز کردند و همان مسیر صحیح و درستی که امام راحل آغاز کردند باید ادامه پیدا کند و خروج از طرح و مبانی فکری امام خمینی به التقاط و انحراف در حوزه فقه می انجامد زیرا امام یک مسیر صحیح و شاخصه های درست حرکت و آن عناصر لازم اجتهاد پویا را تبیین کردند و در عین حال نسبتش را با فقه سنتی و فقه جواهری روشن کردند.

واژگان کلیدی: فقه پویا، فقه تمدن ساز، فقه سنتی، امام خمینی، آیت اله خامنه ای

بخش اول: بررسی و مفهوم فقه پویا

بازخوانی و تیزنگری در آثار و بیانات امام خمینی تأکید دیگری در جریان تفقه را روشن می‌کند؛ یعنی تأکید بر «فقه پویا». اصطلاحی که توسط برخی به معنای روش فقهی نوینی در برابر فقه سنتی و جواهری تفسیر شد، و برای همین دودستگی و صف بندی‌هایی را میان دانشگاهیان و بصورتی ویژه حوزویان در پی داشت. فقه اسلام فقهی ست پویا که با اسلوب و روش ائمه علیهم اسلام آمیخته است. فقه سنتی و فقه پویا دو تعبیری ست که مدت هاست بر سر زبان فقها و دیگران افتاده است که برخی بین ایندو مرزها قائلند و برخی فقط یکی را عبارت اخرای دیگری می‌دانند. با نگاهی به تاریخ تمدن اسلامی به طور اجمالی می‌توان دریافت که در میان دانش‌های اسلامی فقه همواره صدرنشین بوده است و چنان که عابد الجابری به درستی بیان کرده است، تمدن اسلامی بیشتر تمدن فقهی بوده است.

قسمت بندی فقه به سنتی و پویا اندیشه‌ای جدید است که توسط برخی از نواندیشان مسلمان در واکنش به ضرورت انطباق با مقتضیات و الزامات تجدد و برون رفت از بن‌بست‌های عملی فرا روی رویکرد فقهی طرح شد. چیرگی گفتمان اسلام سیاسی در ایران فرصتی برای مرکزیت یافتن اسلام فقه‌ای فراهم کرد. به ویژه اینکه ولایت فقیه و اجتهاد مستمر فقیهان به عنوان دو اصل اساسی جمهوری اسلامی شناسایی شدند. فقه پویا نشان از رویکردی دارد که به مقتضیات و شرایط جدید زمانی و مکانی توجه و از پایگاه معرفت و دانش‌های جدید به موضوعات جدید می‌نگرد. فقه پویا برخلاف فقه سنتی ایستا نیست و در برابر وضعیت‌های جدید انعطاف پذیر است. انعطاف پذیری فقه پویا به علت عبور از ظاهرگرایی و قشری‌گری و توجه به روح و گوهر پیام وحیانی و بازسازی آن پیام در شرایط جدید است. ویژگی دیگر فقه پویا تفکیک ذاتیات دین از عرضیات آن است. با نگاهی به تعالیم و آموزه‌های دینی می‌توان دو نوع پایدار و جاودانه و زمانمند و موقت را از یکدیگر متمایز ساخت. ذاتیات گوهر دین و آموزه‌هایی‌اند که مشمول مرور زمان نمی‌شوند و جهان شمول‌اند، برخلاف عرضیات که پوسته دین و پوششی است که بر حسب اوضاع زمانی و مکانی بر قامت تجربه دینی پوشیده می‌شود. پیشینیان از ذاتیات تحت عنوان مقاصد شریعت و در پنج مورد حفظ دین، نفس، عقل، مال و عرض از آن یاد می‌کردند. فقه پویا بر این اساس فقهی است که به جای تأکید بر الفاظ به مقاصد شریعت اهمیت می‌دهد.

گرچه این موضوع در ظاهر، تازه و مولود یکی دو سده اخیر می نماید، دارای روح و جوهره ای است که ریشه در بطن فرهنگ ما و اصولاً همه ممالک دارای سنت های پرپیشینه دارد. این ادعای گزافی نیست اگر گفته شود امام خمینی (ره) بود که فقه را وارد مرحله نوینی نمود، پویایی فقه را صدا زد و کارایی آن را نشانه رفت و از نوگرایی فقه بدون سنت گریزی حمایت نمود و به اندیشه فقه سنتی - پویا توصیه نمود. واقعیت این است که پس از به دست گرفتن قدرت توسط فقه شیعه در ایران و اجرای دیدگاههای اصلاحگر بزرگ شیعی امام خمینی (قدس سره)، چالشی سترگ در عرصه های فرهنگی به وجود آمد که در خط مقدم یورشهای انجام گرفته، فقه شیعی قرار داشت. در برابر این همه ها جدای از اینکه آنها را از سر خیرخواهی دین گرایانه بدانیم یا خودخواهی دنیا مدارانه باید تلاش کرد تا با ارزیابی صحیح و منطقی دانش فقه و همچنین تحلیل درست اهداف، ساز و کارها و شیوه های استنباط و آثار احکام فقهی بر زندگی جمعی و فردی و در نهایت اداره نظام سیاسی - اجتماعی، به راهبردهای بنیادین دست یافت. تنها در این صورت است که می توان در برابر یورش نظامهای حقوقی و مدنی بیگانه، نظام خودی را آسیب ناپذیر ساخت و همراه با حفظ اصول و ارزشهای اسلامی، جوابگوی مقتضیات زمان و رویدادهای نو بود.

پویایی فقه در گرو تبیین ژرف اهداف فقه و نظام آن است. آیا نظام فقهی تنها رستگاری آن جهانی را هدف خویش می داند و اصولاً به آثار این جهانی دین توجهی نمی کند؟ آیا نظام فقهی تنها باید به سامان دادن زندگی جمعی و فردی دنیایی مردم بسنده کند؟ آیا می توان بدون توجه به آثار احکام فقهی در زندگی دنیایی مردم، با فراغ بال به صدور احکام و فتوا روی آورد؟ پیش فرض بنیادین نوگرایی در فقه شیعه این اندیشه است که سعادت آدمی هدف نهایی منظومه فقه است و سعادت این جهانی و رستگاری آن جهانی می تواند تنها هدفی باشد که اندیشه اجتهاد دائم و ثابت و متغیر و مقتضیات زمان را بهم پیوند دهد. بنابراین نمی توان بدون توجه به آثار احکام فقهی در زندگی دنیایی مردم فارغ دلانه به صدور احکام و فتوا روی آورد. فقه اسلامی و فقه شیعی مبتنی بر نص است. همه احکام یا باید دقیقاً در متن قرآن و روایت آمده باشد یا باید (به شکلی که بتوان دست کم با استدلال قانع کننده توجیهش کرد) به متن بازگردد. با چنین برداشتی از فقه، «فقه پویا» خالی از ناسازگاری نیست. این را باید در نظر گرفت که

فقه پویا در واقع نام دیگر فقه حکومتی است. فقهی که قرار است حضور حداکثری در همه عرصه‌های زندگی داشته باشد.

بخش دوم: شخصیت‌شناسی آیت‌اله خامنه‌ای مدظله‌العالی

الف: زندگینامه: سید علی حسینی خامنه‌ای فرزند مرحوم حجت‌الاسلام والمسلمین حاج سید جواد حسینی خامنه‌ای، در فروردین‌ماه سال ۱۳۱۸ شمسی برابر با ۱۳۵۸ قمری در مشهد مقدس چشم به جهان گشود. او دومین پسر خانواده بود و زندگی مرحوم سید جواد خامنه‌ای هم مانند بیشتر روحانیون و مدرسان علوم دینی، بسیار ساده، خانه‌ای که خانواده‌ی سید جواد در آن زندگی میکردند در یکی از محله‌های فقیرنشین مشهد بود. پدرش سید جواد خامنه‌ای (۲۰ جمادى الثانی ۱۳۱۳ نجف، ۱۶ آذر ۱۳۷۴/۱۴ تیر ۱۳۶۵) از علما و مجتهدان عصر خود بود. بانو میردامادی (۱۲۹۳ ش ۱۳۶۸ ش)، مادر آیت‌الله خامنه‌ای بانویی زاهد، متشروع، آشنا با آیات قرآن، احادیث، تاریخ و ادبیات بود. او در جریان مبارزه با رژیم پهلوی با فرزندان مبارزش، به‌ویژه آیت‌الله سیدعلی خامنه‌ای همگام بوده است (ولایتی، ۱۳۹۸: ۱۴۱).

سیدعلی خامنه‌ای تحصیل را در چهار سالگی از مکتب‌خانه و با فراگیری قرآن کریم شروع کرد. دوره‌ی دبستان را در نخستین مدرسه‌ی اسلامی مشهد، دارالتعلیم دیانتی، گذراند. در همین ایام، یادگیری قرائت و تجوید قرآن را نزد برخی قاریان قرآن مشهد آغاز کرد. هم‌زمان با تحصیل در کلاس پنجم دبستان، تحصیلات مقدماتی حوزوی را نیز آغاز کرد. شوق وافر او به تحصیلات حوزوی و تشویق والدین سبب شد که وی پس از اتمام دوره‌ی دبستان، وارد دنیای طلبگی شود و تحصیل علوم دینی را در مدرسه‌ی سلیمان‌خان ادامه دهد. وی بخشی از مقدمات را نیز نزد پدر طی کرد. سپس به مدرسه‌ی نواب رفت و دوره‌ی سطح را در آن به پایان برد. هم‌زمان با تحصیلات حوزوی دوره‌ی دبیرستان را تا سال دوم متوسطه ادامه داد. وی معالم‌الاصول را نزد آیت‌الله سیدجلیل حسینی سیستانی و شرح لمعه را نزد پدر و میرزا احمد مدرس یزدی فرا گرفت. رسائل، مکاسب و کفایه را نیز نزد پدر و آیت‌الله حاج شیخ هاشم قزوینی آموخت. در سال ۱۳۳۴ ش، در درس خارج فقه آیت‌الله سید محمدهادی میلانی حاضر شد. وی در ۱۳۳۶ ش طی سفر کوتاهی همراه خانواده به نجف اشرف مشرف شد و در دروس مدرسان بنام حوزوی علمیه‌ی نجف، از جمله آیات سید محسن حکیم، سید ابوالقاسم خویی، سید محمود شاهرودی، میرزا باقر

ب: اساتید: آیت‌الله خامنه‌ای از سال ۱۳۳۷ تا ۱۳۴۳ در حوزه علمیه قم به تحصیلات عالی در فقه و اصول و فلسفه، مشغول شدند و از محضر اساتیدی چون:

۱- آیت الله العظمی بروجردی،

۲- امام خمینی،

۳- شیخ مرتضی حائری یزدی؛ و

۴- علامه طباطبائی استفاده کرد.

ج: آثار و تألیفات: آیت‌الله خامنه‌ای تحقیق و تألیف را از دوران طلبگی آغاز کرد و تقریرات دروس اساتید خود را نگاشت و قبل از پیروزی انقلاب به ترجمه و تألیف چند اثر نیز همت گماشت.

تألیف‌ها و پژوهش‌ها:

۱- چهار کتاب اصلی علم رجال

۲- طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن

۳- پیشوای صادق

۴- از ژرفای نماز

۵- صبر

۶- روح توحید نفی عبودیت غیر خدا

۷- گزارشی از سابقه تاریخی و اوضاع کنونی حوزه علمیه قم

ترجمه‌ها:

۱- آینده در قلمرو اسلام، نوشته‌ی سیدقطب

۲- صلح امام حسن: پرشکوه‌ترین نرمش قهرمانانه‌ی تاریخ، نوشته شیخ راضی آل یاسین

۳- تفسیر فی ظلال القرآن، نوشته سیدقطب

۴- مسلمانان در نهضت آزادی هندوستان، نوشته عبدالمنعم النمر

۵- ادعاینامه علیه تمدن غرب (ترجمه و تحقیقات)

علاوه بر آن، بسیاری از آراء و اندیشه‌های ایشان که در گفتار و نوشتار ایشان و در قالب پیام، سخنرانی، خطبه، مصاحبه منعکس شده است به صورت کتاب و نرم‌افزار با عناوین گوناگون و به صورت موضوعی منتشر گردیده و برخی از آنها نیز به زبان‌های دیگر ترجمه شده است. همچنین، پایان‌نامه‌ها، رساله‌ها، مقالات و کتابهای گوناگونی ناظر به افکار و اندیشه‌های ایشان تألیف و تدوین شده است. نیز، بخشی از مجموعه بیانات و مکتوبات ایشان در دوره رهبری با عنوان «حدیث ولایت» منتشر گردیده است (ولایتی، ۱۳۹۸: ۲۵۴-۲۵۱).

بخش سوم: قه پویا از منظر آیت‌اله خامنه‌ای مدظله‌العالی

در این بخش محقق به دنبال بررسی نظریه‌های آیت‌اله خامنه‌ای مدظله‌العالی در خصوص پویایی فقه می‌باشد، لذا در ادامه به تبیین این دیدگاه‌ها می‌پردازد. مقام معظم رهبری، از نظریه‌پردازان سترگ در حوزه فقه حکومتی است. از دیدگاه ایشان «فقه اسلامی، مشتمل بر جوانبی است که منطبق بر همه جوانب زندگی انسان است؛ فردیاً، اجتماعیاً، سیاسیاً، عبادیاً، نظامیاً و اقتصاداً. فقه الله الاکبر این است» (۷۰/۱۱/۳۰).

در اندیشه مقام معظم رهبری، نگاه حکومتی و اجتماعی به فقه در ریزترین مسائل فقهی، همچون «ماء الحمام»! نیز جریان دارد و این نوع نگاه در روند استنباط و اجتهاد، در مسائلی از این دست، تأثیرگذار است (۷۰/۶/۳۱).

بنابراین با نگاه حکومتی و لحاظ یارابودن فقه در حکومت، جزئی‌ترین مسائل فردی نیز جنبه نوینی می‌یابد و با نگاهی دیگر می‌توان بدان نگریست. با این نگاه است که ایشان تأکید دارند مسأله‌ای چون ماءالحمام که به نظر هیچ ارتباطی با مسائل حکومتی ندارد، در اداره جامعه تأثیرگذار خواهد بود.

با این رویکرد باید اساس استنباط مباحث فقهی بر مبنای مسائل اجتماعی و حکومتی باشد تا برون داد آن بتواند بیش از پیش در امر حکومت دین بر جامعه کارا باشد.

بنابراین، اولین گام در این راه، دگرگونی در نگاه به گستره دین و شرح وظایف آن می‌باشد. اگر بتوان نگاه فردگرایانه و اجتماع‌گریز را به حاشیه راند و نگاه اجتماعی - که مهمترین نمود آن در نگاه سیاسی است - را جایگزین نمود، گامهای اساسی پسینی، به استواری پیموده خواهند شد:

ما بایستی این فکر (جدایی دین از سیاست) را در حوزه، ریشه کن کنیم؛ به این شکل که هم فقاقت را این طور قرار دهیم و هم در عمل این گونه باشیم...؛ [یعنی] استنباط فقهی بر اساس فقه اداره نظام باشد؛ نه فقه اداره فرد (۷۰/۶/۳۱).

بخش چهارم: خصوصیات فقه پویا از منظر آیت‌اله خامنه‌ای مدظله‌العالی

بند اول: تکیه بر فقه پویا

اولین ویژگی در آثار رهبری تکیه بر فقه پویا است. فقه پویا اصطلاحی است که در لسان علما ما خصوصاً امام راحل رضوان‌الله تعالی علیه به کاربرده شد و زیاد استفاده می‌شود که فقه پویا فقهی دارای استدلالاتی با چهار فاکتور «برمبنای برهان و استدلال، ناظر به اقوال فقها، فحص از آراء فقها و پرهیز از وساطت در استدلال و تقوا» است.

این چهار فاکتور مبنای قوام فقه پویا است و ما ویژگی‌های فقه پویا را در مباحث مقام معظم رهبری به‌خوبی شاهد هستیم که فقه پویا در مقابل کسانی است مباحث را ساده و بسیط بحث می‌کنند درحالی‌که زوایای زیادی می‌باشد که باید دخیل در فهم شود و خود آن‌ها تفقه شود تا تفقه در نتیجه نهایی بدست بیاید و یا بدون اتکا به حجت و دلیل معتبری که حجیت او ثابت شده باشد و یا فقهی که براساس ذوقیات و استحسانات پیش می‌رود و اعتباری ندارد.

روش فقهی رهبر معظم انقلاب روش فقه پویا و سنتی است. توجه به اقوال فقها در طول تاریخ فقه از صدر اسلام و قبل از شیخ مفید، از متقدم متقدمین، سپس متقدمین و بعد متقدمین و آنگاه متأخرین و سپس متاخر متأخرین تاکنون به چشم می‌آید که در غالب مباحث حضرت آقا یک سیر تاریخی از مباحث علما قدما و متأخرین و حتی معاصرین آورده شده است.

در کتاب جهاد رهبر انقلاب، از علامه حلی شصت مورد نام‌برده شده که علامه در کتابش اینچنین فرموده و نظرش این‌گونه است و در خیلی مواقع عبارت‌هایشان نیز چنین و چنان است، از محقق حلی شصت و پنج مرتبه، از جناب شیخ طوسی که از قدما محسوب می‌شود سی و هفت مورد و از دیگر علما اقوال بسیاری بیان گردیده شده است و توجه به اقوال علما هرچند ملاک برای حجیت و صحت فتوا نیست اما ذهن را برای داوری دقیق و عمیق آماده می‌کند چراکه می‌داند در پیرامون این موضوع ده قرن است که فحول و نوابغ فکری با دقت و حفظ امانت به جهت رسیدن به حکم فکری دارند لذا بررسی این اقوال دقت نظر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای را می‌رساند و فحص و تحقیق در اقوال گذشته بیان از تسلط بر موضوعات علمی را به اثبات می‌رساند.

بند دوم: توجه به آراء مفسران تفسیری در بیانات فقهی

از دیگر ویژگی‌های مباحث فقهی رهبر انقلاب توجه به آراء تفسیری مفسران می‌باشد. همان‌طور که می‌دانید مفسران به‌عنوان یکی از برجسته‌ترین علما دین که مهم‌ترین منبع یعنی قرآن که از آن تعبیر به ثقل اکبر شده است نقش مهمی در دایره فهم معنا و نتیجه فتوا دادن دارد را در اختیار دارند و از سوی دیگر تاکنون دوهزار و دویست آیه در موضوعات فقهی به دست آمده است که بررسی نظر مفسران در این زمینه و در راستای پاسخگویی به مباحث فقهی بسیار حائز اهمیت است که در آثار رهبری تمسک به

آثار مفسرین به‌وفور یافت می‌شود که مثلاً در فلان موضوع طبرسی آیه را چگونه تفسیر و یا علی بن ابراهیم از آیه چه فهم و برداشتی داشته است (فاضل مقداد، ۱۴۰۳ق، ص ۵۶۴).

ابتدا باید آیات را فهمید و سپس به سراغ روایات رفت؛ یکی از مقدمات بحث اجتهاد و افتاء تسلط بر مباحث قرآن و تفسیری است که در آثار رهبری تمسک به آراء مفسرین به‌وضوح بدست می‌آید. حوزه‌های علمیه با مباحث قرآنی از گذشته و سابق به قرآن توجه داشته و با آن تا آشنا نبوده اما جای انتقاد نسبت به نحوه استفاده از تفاسیر در مباحث فقهی وجود دارد (حسین‌زاده، ۱۳۸۸، ص ۱۵).

ابتدا قرآن را باید متوجه شد و فهم کرد و سپس به سراغ روایات رفت اینکه برخی از بزرگان از همان ابتدا به سراغ روایات می‌روند و آیات را مؤید می‌آورند و یا اینکه اگر آیه تناسبی با روایت نداشت می‌گویند آن را نمی‌فهمیم و کنار می‌گذاریم، این روش غیر تحقیقی و غیراصولی است.

معظم آیات ما فقهی است و اگر ما قرآن را نفهمیم چگونه می‌خواهم به ثقل اکبر عمل کرده باشیم و قرآن مرجع و مرجع ما در تمسک به ادله باشد و به نظر ما یکی از مقدمات بحث اجتهاد و افتاء برای مفتی این است که در مباحث عقلی مرتبط با مباحث فقهی باید تسلط داشته باشد و کسی نمی‌تواند بگوید ما علم حکمت را نمی‌خواهیم و نمی‌خوانیم.

قرآن محور همه مباحث و در رتبه اول منابع ما برای اجتهاد قرار دارد؛ علم تفسیر به‌عنوان یک علم مستقل مهم‌ترین بلکه عمیق‌ترین و ناب‌ترین منبعی است که برای اجتهاد باید به او پناه ببریم و او را در رأس همه دلیله‌ها قرار بدهیم و بقیه ادله را در زیر سایه استفاده‌های تفسیری از قرآن تبیین، تفسیر و توجیه کنیم. در فهم آیات فقهی توجه، ظرافت و دقت رهبری به الفاظ و لغت نیز همچون مواردی که سابقاً ذکر کردیم تحسین‌برانگیز برای اهل علم می‌باشد چراکه در فهم مباحث فقهی، استدلال و استفتاء تأثیرگذار است (تهانوی، ۱۴۱۸ق، ص ۶۹). صدق در فارسی به مهریه ترجمه می‌شود؛ وقتی واژه‌های صادق، صدیق و مصدق و امثال‌ذلک را بررسی می‌کنیم صدق یعنی چیزی که نشان دهنده صداقت طرف مقابل است و می‌تواند در مهریه و غیرمهریه باشد و اگر در مهریه هم به او صدق می‌گویند چون نشان دهنده صداقت مرد است که پابندی و وفاداری را می‌رساند، پس علم لغت علمی بسیار مهم و تأثیرگذار در افتاء و اجتهاد است. اگر علم به لغت نداشته باشیم در مقابل شبهات پاسخی نخواهیم داشت

و حتی در مقابل خودی‌ها نیز دستان خالی می‌ماند و نهایتاً باید سکوت کنیم اما اگر دقت کنیم موضوعات باهم متفاوت هستند و این کلمه هرچند در دوجا به کار رفته اما در هر کدام معنای به خصوصی دارد لذا آنچه در بحث‌های استدلالی نقطه مهمی به حساب می‌آید توجه در بحث بررسی الفاظ است (جان احمدی، ۱۳۸۸، ص ۹۶).

بند سوم: تمرکز بر فقه پویا

موضوع شناسی به این معنا که تا موضوع را نداشته‌ایم وارد بحث نشویم تأثیر بسزایی در بیان احکام دارد مثلاً در قرآن کلمه زوجه و عیال را داریم که در عرف عام هر دو را معنا می‌کنند در حالیکه عرب منظور از عیال مفهومی فراتر از زوجه و همسر است یا مثلاً در موضوع کافر و تقسیم‌بندی آن نیز این‌گونه است لذا اگر موضوعات را شناسیم در حل مسئله با مشکل روبه‌رو می‌شویم. در عصری زندگی می‌کنیم که موضوعاتی همچون موسیقی، حجاب، معاملات نقش بسزایی در بعد اجتماعی دارد که هرروز هم با شبهات مختلفی در این زمینه مواجه‌ایم لذا فقیه باید با ابزار فقه به این قبیل موضوعاتی که در زندگی و جوامع تأثیر دارد ورود جدی کند که بحمدالله و خوشبختانه رهبر معظم انقلاب با تسلط کاملی که در موضوعات اجتماعی و تاریخی دارند، به‌خوبی پاسخ موضوعات اجتماعی را داده و پاسخ مستدلی نسبت به شبهات اجتماعی فقهی را ارائه کرده‌اند (مطهری، ۱۳۵۹، ص ۵۹).

بند چهارم: استظهارات نو و بدیع از آیات و روایات

یکی از نکات ویژه در تحقیقات مقام معظم رهبری استظهارات نو و بدیع از آیات و روایات می‌باشد که حضرت آقا از جودت و قدرت ذهنی در تحلیل و تبیین مرادات اهل‌بیت علیهم‌السلام و آیات و روایات بدست می‌آید را واجد و دارا هستند. ایشان حتی در تحلیل روایات اخلاقی که در آغاز درس خارج فقه خود بیان می‌فرمایند این خصوصیت محسوس و مشهود است بطوریکه کلمات باوجود اینکه از معانی مشخصی برخوردار هستند گاهی اوقات در یک سیاق خاص از یک معانی عمیقی خبر می‌دهند که هرکسی توان فهم این لایه از معنا را ندارد البته فهم و تحلیل‌های ویژه از یک کلام تنها متکی به بحث و مقوله دانش نیست و علاوه بر عنصر دانش یک مؤلفه توفیق الهی در آن دخیل است (مشکانی سبزواری و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۱۰۹).

نتیجه گیری

در جمع بندی و نتیجه گیری پایانی این مقاله باید گفت فقه پویا نشان از رویکردی دارد که به مقتضیات و شرایط جدید زمانی و مکانی توجه و از پایگاه معرفت و دانش های جدید به موضوعات جدید می نگرد. فقه پویا برخلاف فقه سنتی ایستا نیست و در برابر وضعیت های جدید انعطاف پذیر است. از منظر رهبر معظم انقلاب اسلامی نگاه گذرا به شرایط و مولفه های تمدن به طور عام و تمدن اسلامی به طور خاص، بیداری و احیای تمدن اسلامی، مورد اهتمام ویژه است. پویایی ماهیت اسلام، تجربه انقلاب اسلامی عصر نبوی، شکل گیری تمدن عظیم اسلامی در مدینه النبی (ص)، آرمانگرایی و قانون مندی تمدن اسلامی، احساس ارزشمند بازگشت به اسلام و ارزش های دینی، پیروزی انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی «ره»، همه نوید بخش پیروزی اسلام و احیای تمدن اسلامی اند. در نگاه رهبری فقه نظام ساز در واقع فرایندی تدریجی و تکاملی است که براینده هم افزایی همه علوم اسلامی است و به تعبیری نظام سازی کار ویژه همه ارکان و علوم و دانش های حوزوی است یعنی هر دانشی در حوزه است باید به نوعی یک پسوند نظام سازی را با خودش حمل کند که از مجموع تلاش و نظریه پردازی در حوزه های علوم عقلی و نقلی نظام سازی اتفاق بیافتد. در نگاه رهبری فقه در همه ادوار تاریخی دانش نظام ساز بوده است یعنی هیچگاه فقه را از حوزه زندگی اجتماعی و نظم اجتماعی نمی توانیم جدا کنیم اما به دلایلی که بعداً می گوئیم در دوره هایی این نقش کم شده و در دوره هایی ضرورت پرداختن به این نقش زیاد شده است.

ب. مقالات

- اکبری، کمال (۱۳۹۱). «ظرفیت‌های فقه سیاسی برای نظام‌سازی»، مطالعات انقلاب اسلامی، س ۹، ش ۳۰، پاییز، ص ۴۱-۵۸.
- الویری، محسن (۱۳۹۵). «درآمدی بر ظرفیت‌سنجی تمدنی آیات فقهی قرآن»، تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی، س ۷، ش ۲۴، پاییز، ص ۷-۳۳.
- الجابری، محمد عابد (۱۳۷۶). «دانش فقه: بنیاد روش‌شناختی عقل عربی-اسلامی»، ترجمه محمد مهدی خلجی، نقد و نظر، ش ۴، پاییز، ص ۱۱۴-۱۴۰.
- جناتی، محمد ابراهیم (۱۳۷۳). «أدوار الفقه الإسلامي الإمامی نشأته، عوامل تطوره و أدواره»، نشریه الفکر الإسلامي، ش ۵، ص ۳۱-۴۵.
- مشکانی سبزواری، عباسعلی. (۱۳۹۲). فقه حکومتی نرم‌افزار توسعه انقلاب اسلامی، فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی، شماره ۳۲، ص ۹۷-۱۱۸.
- مشکانی سبزواری، عباسعلی و سید محمد فقیه (۱۳۹۱). «فقه معطوف به تمدن»، معرفت، س ۲۱، ش ۱۸۲، زمستان، ص ۲۷-۴۶.
- مشکانی سبزواری، عباسعلی و ابوالفضل سعادت (۱۳۹۲). «فقه حکومتی: نرم‌افزار توسعه انقلاب اسلامی»، مطالعات انقلاب اسلامی، س ۱۰، ش ۳۲، بهار، ص ۹۷-۱۱۸.
- نوایی، علی اکبر، «فقه حاکم»، مجله اندیشه حوزه، ش ۱، تابستان ۷۴.

پ. سخنرانی‌ها

- مقام معظم رهبری، رساله اجوبه الاستفتائات (ترجمه فارسی)، تهران: انتشارات بین‌المللی الهدی، چ ۱۶، ۱۳۸۹.
- مقام معظم رهبری، حرف دل، (مجموعه بیانات مقام معظم رهبری)، بی‌جا: انتشارات قرب، ۱۳۷۹ (<http://www.leader.ir>).
- مقام معظم رهبری، طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چ ۱۱، ۱۳۷۴ (<http://www.leader.ir>).

لوگو سازمان ها و نهادهای علمی، سیاسی و دولتی حامی معنوی هفتمین همایش ملی بیژوهترهای علمی علوم اسلامی و انسانی در عصر نوین

اکانت اینستا و ایمیل رسمی همایش جهت ارسال مقاله
۰۹۱۰۰۶۳۶۰۰۲
Ghanonyar@YAHOO.COM

۱۴۰۳/۱۲/۰۸
دانشگاه رازی - سالن همایش دانشکده علوم اجتماعی

معاونت علمی، فرهنگی و اطلاعیه‌ها
 تحت پوشش خبری صداوسیما

جهت همکاری در برگزاری همایش با دبیر اجرایی تماس بگیرید:
خانم دکتر شهلا رضایی ۰۹۱۹۶۷۴۸۶۲۵